

An analysis of motivation in the Islamic educational system, its enhancers and detractors

Ehsan Fadaei *¹ | Seyyed Heshmatollah Mortazavizadeh ²

1. Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Farhangian University, P.O. Box 889-14667, Tehran, Iran . Email: fadaei653@gmail.com
2. Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Farhangian University, P.O. Box 889-14667, Tehran, Iran. h.mortazavi@cfu.ac.ir

Abstract

Man is a rational and innate being whose ultimate perfection is realized in the form of religious teachings, through appropriate education and upbringing. Based on this view, the Islamic educational system emphasizes human growth and development through proper motivation. Motivation in the field of education acts as a driving force that guides the individual towards actions to achieve his goals. This study aimed to investigate motivation in the Islamic educational system, its strengthening and weakening factors, with an approach based on religious sources and the method of ijthad analysis. For this purpose, about 1300 verses from the Holy Quran and narrational sources were observed and analyzed, which ultimately led to the identification of 10 keywords related to the topic and 18 strengthening factors and 10 weakening factors of motivation. The validity of this research was confirmed through the triangulation method, data engagement, and its reliability through compliance with the Quranic-narrative paradigm. The results of the research showed that the system of motivation enhancers and detractors in accordance with religious sources distinguishes the Islamic educational system from other material systems and contributes to human growth and happiness.

Keywords: Islam, motivation, analysis, education, educational system

Volume info

Vol. 34
Series: 70
Spring 2026

Article Type

Research Paper

Article History

Received:
14 October 2024
Revised:
12 March 2025
Accepted:
21 August 2025
Published:
21 April 2026

ISSN – E-ISSN

ISSN: 8901-1857
E-ISSN: 2821-1685

Cite this Paper: Fadaei'E & Seyyed Heshmatollah Mortazavizadeh'H. (2026). An analysis of motivation in the Islamic educational system, its enhancers and detractors. Journal of The Research in Islamic Education Issues. 34(70), 219-251

Publisher:
Imam Hossein University.

©
The Author(s).

تحليل الدافعية في النظام التربوي الإسلامي، معززاتها ومثبطاتها

احسان فدائي^{١*} | سيدحشمت‌اله مرتضوي‌زاده^٢

١. أستاذ مساعد للعلوم التربوية، حرم آية الله طالقاني، جامعة فرهنجان، قم، إيران
Email: fadaei653@gmail.com

٢. أستاذ مساعد للعلوم التربوية، حرم آية الله طالقاني، جامعة فرهنجان، قم، إيران
Email: h.mortazavi@cfu.ac.ir

المُلخَص

الإنسان كائن عاقل وفطري يصل إلى الكمال النهائي في صورة التعاليم الدينية، عن طريق التربية والتربية المناسبة. وبناء على هذا المنظور، يركز النظام التعليمي الإسلامي على النمو والتقدم الإنساني من خلال التحفيز المناسب. يعتبر الدافع في مجال التعليم بمثابة القوة الدافعة التي توجه الفرد نحو الإجراءات لتحقيق أهدافه. يهدف هذا البحث إلى دراسة الدافعية في المنظومة التربوية الإسلامية وعوامل تقويتها وإضعافها، من خلال المنهج المعتمد على المصادر الدينية ومنهج التحليل الاجتهادي. ولتحقيق هذه الغاية تم رصد وتحليل ما يقارب ١٣٠٠ آية من القرآن الكريم والمصادر الروائية، مما أدى في النهاية إلى تحديد ١٠ كلمات مفتاحية مرتبطة بالموضوع و١٨ عاملاً تقوى الدافعية و١٠ عوامل تضعفها. وقد تم التأكد من صحة هذا البحث من خلال أسلوب التثليل والتعامل مع البيانات وموثوقيته من خلال الالتزام بالنموذج القرآني السردى. وأظهرت نتائج البحث أن نظام المحفزات والمثبطات التحفيزية وفق المصادر الدينية يميز النظام التعليمي الإسلامي عن غيره من الأنظمة المادية ويساهم في نمو الإنسان وسعادته.

الكلمات المفتاحية: الإسلام، الدافعية، التحليل، التعليم، النظام التعليمي.

السنة والرقم

المجلد: ٣٤

ربيع ١٤٤٧

ورقة البحث

تاريخ المقالة

تاريخ الاستلام: ١٠ ربيع الثاني ١٤٤٦

تاريخ المراجعة: ١١ رمضان ١٤٤٦

تاريخ المقبول: ٢٢ ذي القعدة ١٤٤٦

تاريخ النشر: ١٧ صفر ١٤٤٧

ISSN – E-ISSN

ISSN: 8901-1857

E-ISSN: 2821-1685

استناد: فدائي، احسان؛ مرتضوي‌زاده، سيدحشمت‌اله (١٤٤٧). تحليل الدافعية في النظام التربوي الإسلامي، معززاتها ومثبطاتها؛

مجلة العمى البحث في قضايا التربية الاسلامية؛ ٣٤ (٧٠): ٢٥١-٢١٩.

©
المؤلفون

الناشر: الجامعة الامام الحسين (ع)

OPEN ACCESS

واکاوی انگیزش در نظام تربیتی اسلام، تقویت‌کننده‌ها و تضعیف‌کننده‌های آن

احسان فدائی^{۱*} | سیدحشمت‌اله مرتضوی‌زاده^۲

۱. استادیار، گروه آموزش علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران

Email: majid.dehghanyan@gmail.com

۲. استادیار، گروه آموزش علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران

Email: ab.bayat1400@gmail.com

چکیده

انسان موجودی است عقلانی و فطری که کمال نهایی او در قالب آموزه‌های دینی، از طریق آموزش و تربیت مناسب، تحقق می‌یابد. نظام تربیتی اسلام بر اساس این دیدگاه به رشد و پیشرفت انسان از طریق انگیزش صحیح تأکید می‌کند. انگیزش در حوزه تعلیم و تربیت به‌عنوان نیروی محرکه عمل می‌کند که فرد را به سمت اقداماتی برای دستیابی به اهدافش هدایت می‌کند. این پژوهش با هدف بررسی انگیزش در نظام تربیتی اسلام، عوامل تقویت‌کننده و تضعیف‌کننده آن، با رویکردی مبتنی بر منابع دینی و روش تحلیل اجتهادی صورت گرفته است. برای این منظور، حدود ۱۳۰۰ آیه از قرآن کریم و منابع روایی مشاهده و تحلیل شد که در نهایت منجر به شناسایی ۱۰ واژه کلیدی مرتبط با موضوع و ۱۸ عامل تقویت‌کننده و ۱۰ عامل تضعیف‌کننده انگیزش گردید. روایی این پژوهش از روش سه سوسازی، درگیری با داده‌ها و پایایی آن از طریق مطابقت با پاراداریم قرآنی - روایی مورد تأیید قرار گرفت. نتایج پژوهش نشان داد نظام تقویت‌کننده‌ها و تضعیف‌کننده‌های انگیزش مطابق با منابع دینی، نظام تربیتی اسلام را از دیگر نظام‌های مادی متمایز و به رشد و سعادت انسان یاری می‌رساند.

کلیدواژه‌ها: اسلام، انگیزش، واکاوی، تربیت، نظام تربیتی.

سال و شماره

سال ۳۴، پیاپی: ۷۰
بهار ۱۴۰۵

نوع مقاله

مقاله پژوهشی

سابقه مقاله

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۲۳
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۱۲/۲۲
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۳۰
تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۲/۰۱

شاپا چاپی و الکترونیکی

شاپا چاپی: ۶۹۷۲-۲۲۵۱
الکترونیکی: ۵۱۹۶-۲۶۴۵

استناد: فدائی، احسان؛ مرتضوی‌زاده، سیدحشمت‌اله. (۱۴۰۵). واکاوی انگیزش در نظام تربیتی اسلام، تقویت‌کننده‌ها و

تضعیف‌کننده‌های آن؛ پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی؛ ۳۴ (۷۰): ۲۵۱-۲۱۹.

نویسندگان.

ناشر: دانشگاه جامع امام حسین (ع)

مقدمه و بیان مسئله

تعلیم و تربیت، کلید اصلی توسعه ملی است (زندگی و میرزایی فر، ۱۴۰۳: ۶۰) و در میان موجودات، آفرینش انسان به گونه‌ای است که شکوفایی استعدادها و دستیابی‌اش به کمال نهایی، در سایه تعلیم و تربیت انجام می‌گیرد، تعلیم و تربیتی که مبتنی بر شناخت صحیحی از انسان و کمال شایسته او باشد و به شکل مناسبی رابطه انسان را با جهان، خلق و خالق ترسیم نموده و مقصد نهایی او و مسیر حرکت به سوی آن را ترسیم نماید (برهمن و موحدی نیا، ۱۴۰۲: ۱۸). نظام تربیتی اسلام نظامی بر پایه تربیت انسان بنا شده است. از این رو ارزش تعلیم و تربیت آدمی و زیان‌هایی که بر اثر فقدان یا نقصان آن دامن‌گیر فرد و جامعه تواند شد، از سویی و احتمال انحراف آن از مسیر صحیح در مدت نسبتاً طولانی رشد کودک از سوی دیگر، ایجاب می‌کند که فعالیت‌های مربوطه مورد توجه خاص و مداوم قرار گیرد و تدابیر مربوط به اداره و هدایت آن با دوراندیشی و آینده‌نگری هرچه تمام‌تر اتخاذ شود» (شکوهی، ۱۴۰۰: ۱۵). پس تعلیم و تربیت، یکی از نیازهای ضروری انسان‌ها برای قرار گرفتن در مسیر صحیح زندگی و فراهم‌ساختن فرصت رشد همه‌جانبه است (اسمی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۸۱). از جمله عوامل جهت‌دهنده و محرک رفتار انسان انگیزش^۱ است. انگیزش را می‌توان به‌عنوان سوخت تعریف کرد که برای روشن نگه‌داشتن موتور انسان ضروری است و نیروی محرکه‌ای است که فرد را به سمت برداشتن گام‌های فعال و رسیدن به اهداف خود سوق می‌دهد (باندو^۲ و همکاران، ۲۰۲۴: ۴۵).

انگیزش محرکی است که اشتیاق کار ایجاد می‌کند به طوری که افراد مایل به همکاری می‌شوند و با کار اثربخش و یکپارچه به دنبال رسیدن به رضایت هستند (لی و هدیت^۳، ۲۰۱۸: ۵). انگیزه می‌تواند مثبت باشد، به این معنی که فرد را برای انجام فعالیتی مثبت و ایجاد تغییرات مثبت ترغیب کند، یا اینکه منفی باشد به این معنی که فرد را به انجام اقدامات منفی یا ایجاد تغییرات منفی سوق می‌دهد (اکلس و ویگفیلد^۴، ۲۰۰۲: ۲۳).

۱. Motivation

۲. Bandhu.

۳. Lee. & Hidayat

۴. Eccles. & Wigfield

انگیزش^۱ در حوزه تعلیم و تربیت از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (کرب، ۲۰۱۴: ۱۵)^۲ و یکی از سازه‌های روان‌شناختی مورد مطالعه در روان‌شناسی تربیتی است (کینکا^۳، ۲۰۲۰: ۱۸۳). این اصطلاح از کلمه لاتین "mover" مشتق شده است که به معنای "محرک" است، زیرا انگیزش انرژی لازم را برای اعمال افراد فراهم می‌کند (جانسن^۴ و همکاران، ۲۰۲۲: ۷۱) بدین ترتیب در ادبیات علمی، انگیزش اغلب به‌عنوان فرایندی که باعث می‌شود فعالیت هدفمند شروع و تداوم یابد تعریف می‌شود (سانک^۵ و همکاران، ۲۰۱۴: ۸۴).

انگیزش به‌عنوان نیروی محرکه‌ای عمل می‌کند که فرد را به سمت برداشتن گام‌های پیشگیرانه سوق می‌دهد تا به اهداف خود دست یابد. (آمارو^۶ و همکاران، ۲۰۲۱: ۴۸؛ شارما و گوپتا^۷، ۲۰۲۲: ۱۹۱). چندین نظریه تأثیرگذار برای توضیح اینکه چرا افراد یک راهکار را انتخاب می‌کنند یا ادامه می‌دهند ارائه شده است (هتی، و همکاران^۸، ۲۰۲۰: ۱۲) همچنین چندین نظریه اصلی در تحقیقات در مورد انگیزش در تعلیم و تربیت برای توصیف، توضیح و پیش‌بینی^۹ جهت، شروع، شدت و تداوم رفتارهای یادگیری^{۱۰} ایجاد شده است (لیننبرینک^{۱۱} و همکاران، ۲۰۱۶: ۱۶۰). نظریه‌های ساتقی به‌عنوان دیدگاه اولیه و سپس نظریه‌های مشوقی به‌عنوان دیدگاه دوم زمینه‌های متفاوت در زمینه مهار انگیزش عرضه می‌کنند؛ اما این تفاوت نظری چندان بنیادی نیست؛ بلکه ناشی از نحوه نگرش به مسائل است در واقع تعارضی میان این دو دیدگاه وجود ندارد و غالباً هر دو فرایند را تقریباً در تمامی انگیزه‌ها در کار می‌دانند (صفاری‌نیا، ۱۳۸۹: ۴۴ و ۴۵). این دو دیدگاه حوزه‌های وسیعی از پژوهش، پیرامون موضوع انگیزش از جمله حوزه تعلیم و تربیت را فراهم ساخت، که این حوزه‌ها به مفاهیم ساختاری نظام تعلیم و تربیت اسلامی نیز سرایت داده شد.

1. Motivation
۲. Korb
۳. Koenka
۴. Jansen
۵. Schunk
۶. Amaro
۷. Sharma. and. Gupta
۸. Hattie., Hodis., &. Kang
۹. Predict.
۱۰. Learning. behaviors.
۱۱. Linnenbrink

در کنار نظریه‌های روان‌شناختی، ردپای این بحث در دیدگاه‌های اندیشمندان مسلمان نیز دیده می‌شود. کسانی مانند (فارابی، ۱۳۶۴: ۲۰-۵۰) با طرح نظریه عوامل و فرایندهای مؤثر بر رفتارهای اخلاقی، (ابن مسکویه، ۱۴۲۶ق: ۹۶-۹۸)، با جهت‌گیری ارزشی به انگیزش و طرح عوامل درونی مؤثر بر سه قوه یا نیروی عقلانی، غضبی و شهوی، (غزالی، ۱۳۶۵: ج ۳) با تبیین انگیزه‌ها و عوامل مؤثر بر رفتار، (رازی، ۱۳۸۴، ۱۰-۳۵) با بیان نشأت رفتار از انگیزش عقلانی یا هوای نفس، (ابن هیثم، ۱۴۱۲: ۲۰-۸۰)، با طبقه‌بندی انگیزه‌ها به انگیزه‌های بسیط و انگیزه‌های مرکب، (اخوان الصفا، ۱۹۹۵: ۴۰-۶۵) با طرح مسائل انگیزشی اخلاقی و ارتباط آن با اخلاط چهارگانه و شرایط محیطی، (نراقی، ۱۳۸۳ق، ۱۲-۳۳) با بررسی انگیزه رفتارهای اخلاقی و دیگر اندیشمندان از جمله (خواجه نصیر الدینی طوسی، ۱۴۱۳ق: ۲۲-۲۵)، (فیض کاشانی، ۱۳۹۹ق: ۵۶-۵۶)، (نراقی، ۱۴۲۲ق: ۶۱-۹۶)، (مصباح یزدی، ۱۳۷۶) به بحث فرایندهای تأثیرگذار در انگیزش پرداخته و کوشیده‌اند تا پس از شناسایی آن عوامل، نقش آنها را در انگیزش و رفتار مشخص کنند (شجاعی، ۱۳۹۵: ۹۷-۱۰۰).

نظام تعلیم و تربیت اسلامی علاوه بر آن که عهده دار سه مأموریت اصلی آموزش، پژوهش و خدمات حرفه‌ای است (دارایی، رضایت و نصرت پناه، ۱۳۹۹) تلاش می‌کند با تمسک به قرآن کریم به‌عنوان مهم‌ترین و معتبرترین منبع معارف اسلامی، ظرفیتی گسترده برای استخراج گزاره‌های تربیتی فراهم آورد (آزین و همکاران، ۱۴۰۳: ۳۲). قرآن کریم به‌عنوان منبع اصلی معارف اسلامی اشاراتی به موضوع انگیزش داشته و گاهی ماده‌واژگان مثل اثره^۱، امر^۲، بعث^۳، داعی^۴،

۱. فثیر. سخابا. . . (فاطره، ۹).

۲. قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ (اعراف، ۲۹)

۳. فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ. (مائده، ۳۱):

۴. أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ (بقره، ۱۸۶)

تحریض^۱ و گاهی هیئت آنها مانند ثور^۲، بعثه^۳، حب^۴، میل^۵، حرص^۶، حث و حثیث^۷، حض^۸، حاجه^۹، جهد^{۱۰}، رغبت^{۱۱}، شهوت (تشتهی)^{۱۲}، سائق^{۱۳}، هوی^{۱۴} به صورت مستقیم بر انگیزش دلالت دارند. علاوه بر قرآن کریم احادیث و روایات اهل بیت (ع) نیز به صورت گسترده حاوی موضوع انگیزش است.^{۱۵}

مقاله حاضر به واکاوی انگیزش در نظام تربیتی اسلام، تقویت کننده‌ها و تضعیف کننده‌های آن پرداخته است بر این اساس سؤال اصلی این پژوهش عبارت است از عوامل تقویت کننده و کاهش دهنده انگیزش از منظر نظام تربیتی اسلام کدام‌اند؟

۱. حَرَضَ الْمُؤْمِنِينَ. (انفال، ۶۵)

۲. وَأَثَارُوا الْأَرْضَ. (روم، ۹)؛ فَأَثَرُنَا بِهِ نَقَعًا. (عادیات، ۴)

۳. أَقْلًا يَغْلَمُ إِذَا بَغْتَرَا مَا فِي الْقُبُورِ. (العادیات، ۹)؛ وَإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ. (انفطار، ۴)

۴. وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبِيبٌ إِلَيْكُمْ الْإِيمَانِ (حجرات، ۷)

۵. أَنْ تَمِيلُوا مَيْلًا عَظِيمًا (نساء، ۲۷)

۶. إِنَّ تَحْرِصَ عَلَىٰ هُدَاهُمْ. (نحل، ۳۷)

۷. يَطْلُبُهُ حَتَّىٰ (اعراف، ۵۴).

۸. وَلَا يَخْضُ عَلَىٰ طَعَامِ الْمَسْكِينِ (ماعون، ۳)؛ وَلَا تَخَاضُونَ عَلَىٰ طَعَامِ الْمَسْكِينِ (فجر، ۱۸)

۹. إِلَّا حَاجَةً فِي نَفْسِ يَعْقُوبَ قَضَاهَا (يوسف، ۶۸)؛ وَ لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَ لِيَتَلَبَّغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُلُوبِكُمْ (غافر، ۸۰)

۱۰. وَ إِنَّ جَاهِدَاكَ لِيُشْرِكَ... (لقمان، ۱۵)

۱۱. «إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ» (توبه، ۵۹). «فَإِذَا فَرَّغْتَ فَانصَبْ» وَ إِلَى رَبِّكَ فَارْغَبْ» (شرح: ۷. و ۸)

۱۲. اتَّبِعُوا الشَّهَوَاتِ فَسَوْفَ يَأْتِقُونَ عَنَّا. (مریم، ۶۰. و ۵۹)

۱۳. وَ جَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَائِقٌ وَ شَهِيدٌ. (ق، ۲۱). إِلَى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقِ (قیامت، ۳۰)

۱۴. وَ لَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ. (ص، ۲۶).

۱۵. امام علی (علیه السلام). در نامه خویش به مالک اشتر. به این مسئله مهم این گونه پرداخته اند: «و اصبِلْ فِي حُسْنِ الثَّنَاءِ عَلَيْهِمْ وَ تَعْلِيدِ مَا أَتَى ذُورَ الْبَلَاءِ مِنْهُمْ فَإِنَّ كَثْرَةَ الذِّكْرِ لِحُسْنِ أَعْمَالِهِمْ تَهْزُ الشُّجَاعَ وَ تَحْرِضُ النَّاِكِلَ. إِنَّ شَاءَ اللَّهُ؛ وَ هُمَا رَهْ. از آنان. (به عنوان تشویق). ستایش کن. و کارهای مهمی که انجام داده‌اند. بر شمار، زیرا یادآوری کارهای ارزشمند آنان. شجاعان را. (به سمت تلاش بیشتر). بر می‌انگیزانند. و ترسوها را. به تلاش. و می‌دارد. ان شاء الله». (نامه ۵۳. نهج البلاغه).

مبانی نظری

مفهوم «انگیزش» از دیرباز مورد توجه فلاسفه، اندیشمندان و به ویژه مربیان بزرگ بوده است. در نظریه‌های اخیر انگیزش، اعتقاد بر این است که انگیزش، عاملی مؤثر در نحوه عملکرد و رفتارها است و نقشی تعیین‌کننده، در انتخاب فعالیت‌ها و میزان پافشاری در انجام آنها دارد (چلیک^۱، ۲۰۰۲: ۲۵۲). انگیزش، نیروی محرک اعمال و رفتار است که تأثیرات مهمی در رفتار انسان دارد (دهقان منشادی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۳۸).

در باره چرایی و چگونگی انگیزش فراگیران در محیط‌های آموزشی و کلاس‌های درس، نظریه‌های گوناگونی مطرح شده است که بحث از همه آنها در این نوشتار امکان‌پذیر نیست. از این رو، برخی از مهم‌ترین نظریه‌ها شرح داده می‌شود:

دیدگاه رفتارگرایی:

معروف‌ترین نظریه‌ها در بحث انگیزش، نظریه رفتارگرایی است که زیربنایی عمدتاً ماده‌گرایی دارد و مهم‌ترین نظریه‌پرداز آن اسکینر^۲ است. این دسته از نظریه‌پردازان، به انگیزش بر حسب حالت‌های نیاز یا فعالیت‌های ناشی از سائق^۳ می‌نگرند (بنتام^۴، ۱۳۹۸: ۱۴۲) بنا به نظر هال^۵ وجود نیازها و کمبودها در ارگانسیم، موجب برهم‌خوردن تعادل حیاتی می‌شود و این نیازها حالات روانی خاصی به نام سائقه اولیه را به دنبال دارند. سائق‌ها نیز به نوبه خود فعالیت ارگانیزم را تا دست‌یابی به حالت تعادل اولیه موجب می‌شوند (مقدم، ۱۳۸۸: ۹۲).

دیدگاه انسان‌گرایانه:

روان‌شناسی انسان‌گرا به عنوان «موج سوم» هم‌دوش با رفتارگرایی و روان‌کاوی پدیدار شد. در این دیدگاه، انگیزش، نیروی فعالی تلقی می‌گردد که باعث می‌شود همه انسان‌ها رشد کنند و تحول

۱. Chalik

۲. Skinner

۳. drive

۴. Bentham

۵. Hull

یابند؛ علاوه بر آن از دیدگاه مزلو^۱ (۱۹۶۸) دو عنصر رابطه شاگرد - معلم و جو کلاسی، اساسی می‌باشد، به گونه‌ای که اگر مریبان حمایتگر و دلسوز باشند و نیز جو کلاسی حالت شخصی و معناداری داشته باشد، آنها برای یادگیری برانگیخته می‌شوند. اگر غیر از این باشد، فراگیران دچار افت انگیزه خواهند شد و یادگیری آنها آسیب می‌بیند (کریمی، ۱۴۰۲: ۱۷۶).

دیدگاه شناختی (شناخت گرایی):

عده‌ای از روان‌شناسان شناختی از جمله برونر^۲ (۲۰۱۵) و ویگوتسکی^۳ (۱۹۳۰) معتقدند انگیزش در دو سطح عمومی و اختصاصی قابل بررسی است. انگیزش عمومی برای یادگیری، گرایشی با دوام و گسترده برای تلاش در کسب دانش و تسلط بر مهارت‌های مربوط به یادگیری است. زیرا انگیزش عمومی وقتی ایجاد شد، در تمامی دوره مدرسه، دانشگاه، محیط کار و موقعیت‌های زندگی ادامه خواهد یافت. انگیزش عمومی نقش میان بر زدن در برنامه درسی دارد؛ هرچند ممکن است از یک کلاس تا کلاس دیگر تفاوت داشته باشد. انگیزش مثبت فراتر از یک موضوع کلاسی خاص است. انگیزش اختصاصی برای یادگیری، به یادگیری دروس خاص از سوی فراگیر نیرو می‌دهد و معمولاً وابسته به عوامل بیرونی است. تفاوت این دو مدل انگیزش در این است که انگیزش عمومی در درون فراگیر است؛ اما انگیزش اختصاصی بیشتر بستگی به معلم و محتوای درس دارد (صفاری نیا، ۱۳۸۹: ۴۶).

بر این اساس انگیزش به‌عنوان یک متغیر آموزشی، همواره مورد توجه پژوهشگران و متخصصان آموزش و پرورش بوده است (شریفی علون آبادی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۳۸).

قرآن کریم به‌عنوان منبع اصلی معارف و حیانی نگرش دقیقی به بحث انگیزش داشته و بسیار ساده لوحانه است که بکوشیم انگیزش را تنها با به کارگیری اصطلاحات و مفاهیم روان‌شناختی مانند انگیزه، نیاز، سائق، غریزه، تقویت، مشوق، و همانند آن در آیات قرآن کریم جستجو کنیم. موضوع انگیزش به قدری جدید است که نمی‌توان با چنین واژه‌هایی آن را در متون و منابع اسلامی یافت (کاویانی، ۱۳۹۸: ۸۸). در موضوع تعلیم و تربیت نیز نگاه قرآن کریم، نگاهی قدسی و معنوی است

۱. Maslow

۲. Bruner

۳. Vygotsky

که انگیزش در نظام تربیتی را به مثابه یک عنصر اساسی می‌داند.^۱ اما نگرش‌های غربی به این موضوع نگاهی مادی است که فرا ماده را نفی و وسعت انگیزش را محدود به جسمانیت انسان می‌کند. این در حالی است که مهم‌ترین نقد بر علوم انسانی غرب، نگاه معرفت‌شناسانه، انسان‌شناسانه و هستی‌شناسانه آنهاست (احمدنیا آلاشتی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۵). این پژوهش در صدد است تا با واکاوی مفهوم انگیزش در این نظام مقدس به عوامل تضعیف‌کننده و تقویت‌کننده آن نیز بپردازد.

پیشینه پژوهش

متن مفهوم انگیزش به لحاظ تاریخی ریشه در فلسفه و نظریات سقراط، ارسطو و افلاطون دارد. عامل انگیزش اصلی در خاستگاه فلسفی آن، اراده بود. هرچند که اولین ساختار انگیزشی روان‌شناسی که پذیرفته شد، گزینه بود؛ به گونه‌ای که توسط جیمز^۲ (۱۹۸۰) و مک دوگال^۳ (۱۹۸۰) مطرح شد (ریو^۴، ۱۳۸۰: ۳۲). نظریه‌های انگیزش سعی دارند درباره عوامل اساسی که به طور مستقیم بر رفتار تأثیر دارند، بحث کنند (احمدنیا و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۵).

ابتدا نظریاتی پیرامون غریزی بودن انگیزش مطرح شد؛ اما در آغاز دهه ۱۹۲۰، نظریه غریزی انگیزش کنار گذاشته شد و دیدگاه مسلط در چند دهه پس از آن نظریه‌های کاهش‌کشاننده‌ای بود که نخست از سوی فروید^۵ (۱۹۱۵) و هال (۱۹۴۳) مطرح شد. پس از کم‌رنگ شدن نظریه غریزه، نظریه کاهش سائق جایگزین آن شد. نخستین بار، وودورث^۶ (۱۹۵۲) مفهوم سائق را مطرح کرد که به منزله مفهومی انگیزشی از زیست‌شناسی کارکردی به وجود آمد. این نظریه بر اصل تعادل حیاتی^۷ مبتنی است. نظریه‌های یادگیری - تقویت (۱۹۵۸) پس از نظریه‌های غریزه و کشانندگی مطرح شد. مفهوم کارآمدی شخصی^۸ به وسیله بندورا^۹ (۱۹۶۸) مطرح شد و آن بخش از "خود"^{۱۰} را توصیف

۱. وَ يُزَكِّيهِمْ، وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ... (جمعه، ۲).

۲. James

۳. McDougall

۴. Reeve

۵. Freud

۶. Woodworth

۷. Homeostasis.

۸. self. efficacy

۹. Bandura

۱۰. Self

می‌کند که به طور مشخص با ارزیابی و برآورد ما از اثربخشی شخصی‌مان ارتباط دارد. چنین به‌دست آمده، دانش‌آموزانی که اثربخشی خود را در تعلیم و تربیت، بالا ارزیابی می‌کنند یا سطح بالایی از کارآمدی تحصیلی را از خود ظاهر می‌سازند، در فعالیت‌های تحصیلی‌شان ثبات، تلاش، انگیزش و علائق درونی بیشتری از خود نشان می‌دهند (بنتهام^۱، ۱۳۹۸: ۱۴۲-۱۴۹). پس از آن نوبت به طرح نظریه‌هایی بر پایه نیاز رسید. «موری^۲ (۱۹۸۳)، مزلو^۳ (۱۹۸۷)، راجرز^۴ (۱۹۵۹)، آدلر^۵ (۱۹۳۹)، فروم^۶ (۱۹۵۵)، مک کلند^۷ (۱۹۵۶) و آلدرفر^۸ (۱۹۷۲) از نیاز به عنوان عامل اصلی انگیزش یاد نمودند». از بین نظریه‌های نیاز، نظریه مزلو شهرت زیادی به خود اختصاص داد و در قالب «سلسله مراتب نیازهای مزلو» مطرح شد.

علاوه بر این، هرگونه بحث در مورد انگیزش بدون ذکر اولین و تأثیرگذارترین نظریه‌های انگیزش در آموزش و پرورش که توسط مزلو در دهه ۱۹۴۰ ایجاد شد و در آن سلسله مراتبی از نیازها که انواع مختلفی از انگیزه‌ها را که رفتار انسان را هدایت می‌کنند، ارائه کرد، ناقص است (بانده^۹ و همکاران، ۲۰۲۴).

به نظر می‌رسد در بررسی پیشینه، پژوهشی که به طور مستقل به این موضوع پردازد انجام نشده است اما برخی پژوهش‌های مرتبط با موضوع انگیزش در نظام تعلیم و تربیت اسلامی بدون بررسی تقویت‌کننده و تضعیف‌کننده‌های انگیزش به شرح زیر است:

حاتمی (۱۴۰۲) در پژوهش خود به عوامل پیشاینده و پساینده انگیزش در کارکنان و طرح نظریه خود تعیین‌گری^{۱۰} به این نتیجه دست یافت که میل کارکنان برای تسهیم دانش متفاوت است و افراد با سطح بالاتر انگیزه درونی، اشتیاق بیشتری برای به اشتراک‌گذاری دانش در حوزه‌های آموزش، سلامت، ورزش، روان‌درمانی، دنیای مجازی و نیز انگیزش کاری و مدیریت دارند. شریف نژاد و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهش خود به این نتیجه دست یافتند که قرآن کریم حاوی روش‌های

1. Bentham
2. Murray
3. Maslow
4. Rogers
5. Adler
6. Fromm
7. McClelland
8. Alderfer
9. Bandeh
۱۰. Self-determination. (SDT)

گونناگونی در باب تعلیم و تربیت است که در جهت شکوفایی و رشد فطرت آدمی به کار رفته است چرا که قرآن، زبان فطرت است و با دل انسان سخن می‌گوید و می‌خواهد او را از درون متحول سازد. همچنین در پژوهش‌هایی با رویکرد اسلامی، به موضوع انگیزش پرداخته شده است. تیبیک (۱۳۹۸) در پژوهش خود به تبیین مدل عملکردی انگیزش بر اساس منابع اسلامی دست یافته و بیان می‌کند که «نیت» متأثر از سه گروه عوامل درون‌فردی بنیادین، عوامل درون‌فردی فرایندی و عوامل برون‌فردی است. وی در پژوهش دیگری (۱۳۹۶) به موضوع تبیین سازه انگیزش بر اساس منابع اسلامی مفهوم نیت را به‌عنوان هسته مفهومی انگیزش در مباحث اسلامی معرفی می‌نماید. کارشکی و محسنی (۱۳۹۵) در پژوهش خود به مباحث نظریات و مفاهیم انگیزش و نقش آن در یادگیری و آموزش پرداخته و تقسیم‌بندی جدیدی در این خصوص ارائه نموده‌اند و نقش «علاقه»، «امیدواری» و «خودتنظیمی» در یادگیری را بررسی نموده‌اند. بشیری (۱۳۹۳) در مقاله «نظریه انگیزش در اندیشه دینی» به این نتیجه دست یافت که رفتار انسان حاصل مجموعه‌ای از عوامل است که به صورت شبکه دخالت دارند. اما اینکه تأثیر کدام دسته از عوامل بیشتر است، به عوامل گوناگونی چون مراحل تحول، اولویت ارضای نیازها و پیروی از نظام ارزشی دارد.

کاوایی (۱۳۹۲) در پژوهشی به این نتیجه پی برد که دستیابی به اینکه رفتار و انگیزه‌های رفتار، از دیدگاه فقط دنیایی به نگاه دنیایی _ آخرتی، به نگاه یکپارچه‌نگری شخصیت و انگیزش تغییر می‌یابد و عوامل مؤثر بر انگیزش و رفتار اختصاص به منابع تجربی ندارد.

شجاعی (۱۳۸۶) در پژوهش خود با طرح پیش فرض گستره نیازها از محدوده انسان و روابطش با خود و دیگران به وسعت و همه هستی، نیازهای معنوی انسان متناظر با هرم نیازهای مزلو در پنج طبقه (نیازهای وجود، ایمنی جویی معنوی، محبت و دوستی با خدا، کرامت نفس، خودشکوفایی معنوی و تقرب به خدا) مورد بررسی قرار داده است. مهرابی (۱۳۸۶) در پژوهشی مدل انگیزش در اسلام (مدل حلقه‌های متداخل) را ارائه نموده است. ایشان پس از ارائه نظرات اندیشمندان راجع به انگیزش و عوامل مؤثر بر عمل انسان، به معرفی نظریه انگیزشی در اسلام تحت عنوان «مدل حلقه‌های متداخل» پرداخته است.

باتوجه به آنچه گفته شد؛ به نظر می‌رسد تاکنون پژوهشی که به موضوع واکاوی انگیزش در نظام تربیتی اسلام و تقویت‌کننده‌ها و تضعیف‌کننده‌های آن به صورت مستقیم پرداخته باشد و

یا الگوی روان‌شناختی با رویکرد اسلامی ارائه نماید منتشر نشده است. پژوهش‌های انجام شده تاکنون به بررسی انگیزش با نگرش به منابع اسلامی و نظام تربیتی و تعلیم و تربیت اسلامی پرداخته و محققان به پژوهشی تعیین‌کننده نقش انگیزش در نظام تعلیم و تربیت اسلامی دست نیافتند؛ بنابراین این پژوهش جدید و حائز اهمیت بوده و نتایج آن می‌تواند در زمینه تعلیم و تربیت مناسب باشد.

روش‌شناسی پژوهش

در پاسخ به پرسش پژوهش که ناظر بر عوامل تقویت‌کننده و کاهش‌دهنده انگیزش از منظر نظام تربیتی اسلام است، از رویکرد کیفی از نوع روش تحلیلی - اجتهادی استفاده شد. روش تحلیلی راهنمای محقق در کار منظم جمع‌آوری و تحلیل داده‌های حاصل از مشاهده یا تجربه، که در ادامه کار تحقیق می‌آیند، می‌باشد. روش تحلیلی مانند یک لولایی عمل می‌کند که طرح نظری مسأله تحقیق تدوین شده محقق را با کار بعدی‌اش که مشاهده و تحلیل اطلاعات است به یکدیگر متصل می‌کند (کیوی^۱ و همکاران، ۱۳۷۵: ۱۵). روش اجتهادی برای مراجعه به متون با یک شیوه‌ای خاص که منجر به تولید و ارائه آن متن در قالب خاصی خواهد بود (خنیفر و مسلمی، ۱۳۹۸). برای گردآوری اطلاعات از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شده است؛ بدین صورت که با مراجعه به منابع اسلامی و مطالعه و فیش‌برداری از آن منابع از جمله؛ قرآن و تفاسیر آن و روایات اهل بیت (ع) با استفاده از واژگانی نظیر؛ میل، رغبت، حرص، بعث، حاض، حاجه، داعی و... و در جملات و بافت‌هایی معنایی، اطلاعات مرتبط استخراج شده است. در این بررسی کل سوره‌ها و آیات قرآن کریم مورد بررسی و حدود ۱۳۰۰ آیه دارای ارتباط معنایی با موضوع بود که ابتدا با مفاهیم آیات و روایات و بافت‌هایی که نزدیک‌ترین و بیشترین ارتباط معنایی با موضوع را دارند آغاز و تا اشباع داده‌ها این بررسی ادامه یافت. در نهایت محققین به یک نمونه ۵۰ موردی از آیات رسیدند که بیشترین ارتباط معنایی با موضوع را داشت. نمونه‌هایی انتخاب شده است که به مفهوم انگیزش، تقویت‌کننده‌ها و تضعیف‌کننده پرداخته شده است به نحوی که پژوهشگران را در

1. Kiwi

پاسخ به سؤال‌های تحقیق قانع کند. سپس بر مبنای ارتباط آیات و روایات با مفهوم انگیزش، مضمون‌ها شکل گرفته‌اند و براین اساس مقوله‌های نظری و زمینه‌های ارتباطی مکشوف شده است. آیات و روایات به‌عنوان محور تحلیل و به دنبال آن مقوله‌ها استخراج شده‌اند و در آخرین گام برای هر یک، زمینه ارتباطی با نظام تربیتی اسلام احصا شد تا توجه به اهداف تحقیق و به‌منظور سنجش روایی و پایایی پژوهش از راهکارهای زیر استفاده شد:

۱. سه‌سوسازی^۱؛ طبق این روش مفاهیم (کدها) متعددی از داده‌ها استخراج شد و همبندی مقولات در کلیدواژه‌ها، آیات و بافت‌های مختلف برای هر یک از موضوعات، تحقیق را به اشباع نظری رساند. «سه‌سوسازی داده‌ها به کاربرد منابع گوناگون داده‌ها اشاره دارد.
۲. افزایش اعتبار یا روایی درونی با افزایش دقت از راه درگیر شدن طولانی مدت در داده‌ها توسط نگارندگان این پژوهش
۳. هماهنگی با پارادایم قرآنی، نظر اهل بیت علیهم‌السلام، نظر مفسرین و نظریات روان‌شناسی؛ این قسمت به روایی بیرونی تحقیق اشاره دارد و برای این منظور محقق برداشتهای خود را با نظرات بیرون از تحقیق مورد بررسی قرار داد.

یافته‌های پژوهش

باتوجه به عنوان و روش پژوهش، اساس شکل‌گیری این تحقیق، قرآن کریم و روایات اهل‌بیت(ع) به‌عنوان منابع اسلامی با هدف کشف آیات و روایات مرتبط با تقویت‌کننده‌ها و تضعیف‌کننده‌های انگیزش، موضوع یافته‌ها است که از سه جدول شامل واژگان مرتبط با انگیزش، تقویت‌کننده‌ها و تضعیف‌کننده‌های انگیزش در اسلام تشکیل شده است و هر جدول حاوی ستون‌های: منبع، مضمون، مقوله نظری و زمینه ارتباطی با نظام تربیتی اسلام، استخراج شده است. در بحث مفهومی تعداد ۱۰ واژه به‌صورت مستقیم و تعداد ۱۹ واژه به‌صورت غیرمستقیم، در تقویت‌کننده‌ها ۱۸ آیه به‌صورت مستقیم و ۴۷۲ آیه به‌صورت غیرمستقیم یا به‌صورت تکراری و در بخش

1. Trilateration

تضعیف‌کننده‌ها تعداد ۱۰ آیه به صورت مستقیم و ۳۸۵ آیه به صورت غیرمستقیم به مفهوم تربیتی انگیزش اشاره داشت. بدین ترتیب ابتدا آیات و روایات مرتبط را مشخص نموده سپس با مراجعه به تفاسیر مختلف، صحت مقوله‌های کشف شده را مورد بررسی و تأیید قرار داده است.

جدول شماره ۱. واژگان مرتبط با انگیزش

منبع	مضمون	مقوله	زمینه ارتباط با نظام تربیتی اسلام
نساء، ۲۷	وَاللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَ يُرِيدَ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ أَنْ تَمِيلُوا مَيْلًا عَظِيمًا	میل	میل در انسان؛ کشش، به سوی یک شیء خارجی است. میل، وقتی که پیدا می‌شود انسان را به سوی شیء خارجی می‌کشد (مطهری، ۱۳۹۰، ج ۲۲: ۳۲۸). میل در انسان، نقش انرژی دهنده به اعمال اختیاری انسان را ایفا می‌کند و وی را به تکاپو می‌اندازد (رجبی، ۱۳۹۲: ۲۰۴). در انسان، هم میل‌های حیوانی و پست و هم میل‌های انسانی و متعالی وجود دارد (رئسی و انانی، ۱۳۹۲: ۷). این تکاپو در حوزه‌های علمی و تربیتی نیز کارساز است و نظام تربیتی اسلام با هدف ایجاد میل و اشتیاق در انسان او را به مسیر تربیت دینی سوق می‌دهد.
توبه، ۵۹	إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ	رغبت	در انسان شناسی از دیدگاه مکاتب الهی، پس از اثبات «روح» برای انسان به خواص این پدیده می‌پردازند و یکی از خواص روح را گرایش و رغبت می‌نامند. از گرایش و رغبت با این مفاهیم یاد می‌شود: «دوست داشتن، عشق ورزیدن، باور، میل، شوق و انگیزه». (مغنیه، ۱۹۸۱، ج ۶: ۹). رغبت امری اکتشافی است و در اثر عوامل فرد با محیط حاصل می‌شود و رغبت انگیزه مهمی برای

منبع	مضمون	مقوله	زمینه ارتباط با نظام تربیتی اسلام
نساء، ۲۷	وَاللّٰهُ يُرِيْدُ اَنْ يُتُوْبَ عَلَيْكُمْ وَ يُرِيْدَ الْاٰذِيْنَ يَتَّبِعُوْنَ الشَّهْوَاتِ اَنْ تَمِيْلُوْا مِيْلًا عَظِيْمًا	میل	میل در انسان؛ کشش، به سوی یک شیء خارجی است. میل، وقتی که پیدا می‌شود انسان را به سوی شیء خارجی می‌کشد (مطهری، ۱۳۹۰، ج ۲۲: ۳۲۸). میل در انسان انرژی دهنده به اعمال اختیاری انسان را ایفا می‌کند و وی را به تکاپو می‌اندازد (رجبی، ۱۳۹۲: ۲۰۴). در انسان، هم میل‌های حیوانی و پست و هم میل‌های انسانی و متعالی وجود دارد (رئسی و انانی، ۱۳۹۲: ۷). این تکاپو در حوزه‌های علمی و تربیتی نیز کارساز است و نظام تربیتی اسلام با هدف ایجاد میل و اشتیاق در انسان او را به مسیر تربیت دینی سوق می‌دهد.
نهج البلاغه: ۱۴۱۴ق: ۳۰۵	امام علی (علیه السلام) در بیان ویژگی‌های متقین می‌فرماید: «وَجِرْصًا فِي عِلْمٍ» [و می‌بینی برای هر یک از متقین] علاقه شدیدی در کسب علم و دانش	حرص	تلاش و حرکت انسان محسوب می‌شود. در آموزه‌های قرآنی نیز بر نقش رغبت و جایگاه آن در نظام تربیتی اسلام تأکید شده است. متقین علاوه بر این که عالمند، حرص و علاقه شدیدی به کسب علم و دانش اندوزی دارند و مرز معین و مشخصی برای یادگیری دانش ندارند. حرص بر علم آموزی انگیزه انسان را مضاعف می‌سازد. لزوماً معلوم است که چنین شاگردی که ذاتی این معلم کامل است، با اشتیاق و حرص شدید معلم به تدریس و حرص به یادگیری، شاگردی در نهایت کمال و نهایت

پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی

منبع	مضمون	مقوله	زمینه ارتباط با نظام تربیتی اسلام
نساء، ۲۷	وَاللّٰهُ يُرِيْدُ اَنْ يُتُوْبَ عَلَيْكُمْ وَ يُرِيْدَ الْاٰذِيْنَ يَتَّبِعُوْنَ الشُّهُوٰتِ اَنْ تَمِيْلُوْا مِيْلًا عَظِيْمًا	میل	میل در انسان؛ کشش، به سوی یک شیء خارجی است. میل، وقتی که پیدا می شود انسان را به سوی شیء خارجی می کشد (مطهری، ۱۳۹۰، ج ۲۲: ۳۲۸). میل در انسان انرژی دهنده به اعمال اختیاری انسان را ایفا می کند و وی را به تکاپو می اندازد (رجبی، ۱۳۹۲: ۲۰۴). در انسان، هم میل های حیوانی و پست و هم میل های انسانی و متعالی وجود دارد (رئسی و انانی، ۱۳۹۲: ۷). این تکاپو در حوزه های علمی و تربیتی نیز کارساز است و نظام تربیتی اسلام با هدف ایجاد میل و اشتیاق در انسان او را به مسیر تربیت دینی سوق می دهد.
فضیلت و دانش است ^۱ (حلی، ۱۴۱۱، ق: ۴۳).			
جمعه: ۲	هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْاُمَمِيْنَ رَسُوْلًا	بعث	به معنای حرکت کردن (طباطبایی، ج ۹: ۳۷۹) و حرکت در نظام تربیتی اسلام انگیزه ساز پیشرفت انسانی است. بعثت به معنای راه اندازی و ارسال است و انسان در صورتی وادار به حرکت می شود که نیرویی او را وادار نموده و او را به مسیر تربیت وارد سازد.
الحاقه، ۳۴	وَلَا يَخْضُ عَلٰی طَعَامٍ	حض	حض یعنی تشویق کردن و واداشتن،

۱. و. من. المعلوم. بالضرورة. أن. مثل. هذا. التلميذ. الملازم. هذه. الملازمة. لهذا. المعلم. «۳». الكامل. مع. شدة. حرص. المعلم. على. التعليم. و. حرص. المتعلم. على. التعلم. فإن. التلميذ. يكون. في. غاية. الكمال. و. نهاية. الفضل. و. العلم

منبع	مضمون	مقوله	زمینه ارتباط با نظام تربیتی اسلام
نساء، ۲۷	وَاللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَ يُرِيدَ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ أَنْ تَمِيلُوا مَيْلًا عَظِيمًا	میل	میل در انسان؛ کشش، به سوی یک شیء خارجی است. میل، وقتی که پیدا می‌شود انسان را به سوی شیء خارجی می‌کشد (مطهری، ۱۳۹۰، ج ۲۲: ۳۲۸). میل در انسان، نقش انرژی دهنده به اعمال اختیاری انسان را ایفا می‌کند و وی را به تکاپو می‌اندازد (رجبی، ۱۳۹۲: ۲۰۴). در انسان، هم میل‌های حیوانی و پست و هم میل‌های انسانی و متعالی وجود دارد (رئسی و انانی، ۱۳۹۲: ۷). این تکاپو در حوزه‌های علمی و تربیتی نیز کارساز است و نظام تربیتی اسلام با هدف ایجاد میل و اشتیاق در انسان او را به مسیر تربیت دینی سوق می‌دهد.
فجر، ۱۸	وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَى طَعَامِ الْمَسْكِينِ		مثل واژه حث است (راغب اصفهانی، ۱۳۷۴، ج ۱: ۵۰۵). به معنای تشویق و ترغیب دیگران به انجام کاری یا چیزی است. در واقع نظام تربیتی اسلام بر پایه تشویق و تحضیض بنا نهاده شده است.
انفال، ۶۵	يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ يَرِضْ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ	تحریض	تحریض بمعنی برانگیختن و ترغیب است راغب گوید: گویا آن در اصل از بین بردن حرص است در اقرب گوید: «حَرَضَ فُلَانًا: أزال عنه الحَرَضَ» معنی آیه: ای پیغمبر مؤمنان را بر جهاد ترغیب کن (قرشی، ۱۳۷۱، ج ۲: ۱۲۰). در نظام تربیتی نیز این وادار کردن گاهی مفید و انگیزه‌ساز است.

منبع	مضمون	مقوله	زمینه ارتباط با نظام تربیتی اسلام
نساء، ۲۷	وَاللّٰهُ يُرِيدُ اَنْ يُّتُوْبَ عَلَيَّكُمْ وَ يُرِيدَ الَّذِيْنَ يَتَّبِعُوْنَ الشَّهْوَاتِ اَنْ تَمِيْلُوْا مِيْلًا عَظِيْمًا	میل	میل در انسان؛ کشش، به سوی یک شیء خارجی است. میل، وقتی که پیدا می شود انسان را به سوی شیء خارجی می کشد (مطهری، ۱۳۹۰، ج ۲۲: ۳۲۸). میل در انسان انرژی دهنده به اعمال اختیاری انسان را ایفا می کند و وی را به تکاپو می اندازد (رجبی، ۱۳۹۲: ۲۰۴). در انسان، هم میل های حیوانی و پست و هم میل های انسانی و متعالی وجود دارد (رئسی و انانی، ۱۳۹۲: ۷). این تکاپو در حوزه های علمی و تربیتی نیز کارساز است و نظام تربیتی اسلام با هدف ایجاد میل و اشتیاق در انسان او را به مسیر تربیت دینی سوق می دهد.
حشر، ۹	وَلَا يَجِدُوْنَ فِيْ صُدُوْرِهِمْ حَاجَةً مِّمَّا اُوْتُوْا	حاجه	به معنای نیاز و احتیاج و جمع آن حاجات و حوائج است. احساس نیاز به علم و دانش و تربیت در انسان محرک او به یادگیری و کسب دانش است.
غافر، ۸۰	وَلِيَتَّبِعُوْا عَلَيْهَا حَاجَةً فِيْ صُدُوْرِكُمْ		دعاء بمعنی خواندن و حاجت خواستن و استمداد است و گاهی مطلق خواندن از آن منظور است مثل فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَائِيْ اِلَّا فِرَارًا (نوح: ۶) و گاهی مراد همان در خواست و استمداد است (قرشی، ۱۳۷۱، ج ۲: ۳۴۴).
یونس، ۱۲	وَ اِذَا مَسَّ الْاِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَا نَا لِجَنِّبِهِ (یونس / ۱۲)،	داعی	انسان موضوع اصلی در تربیت است و تاکنون برای رشد او نظریه ها و مدل های مختلف تربیتی بیان و ارائه شده است اما همچنان شاهد کمترین
احزاب، ۲۸	وَ اِنْ كُنْتُمْ تُرِدْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ وَ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ فَاِنَّ اللّٰهَ اَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ	اراده	

منبع	مضمون	مقوله	زمینه ارتباط با نظام تربیتی اسلام
نساء، ۲۷	وَاللّٰهُ يُرِيدُ اَنْ يَّتُوبَ عَلَیْكُمْ وَ يُرِيدَ الَّذِیْنَ يَتَّبِعُوْنَ الشَّهْوَاتِ اَنْ تَمِیْلُوْا مِیْلًا عَظِیْمًا	میل	میل در انسان؛ کشش، به سوی یک شیء خارجی است. میل، وقتی که پیدا می‌شود انسان را به سوی شیء خارجی می‌کشد (مطهری، ۱۳۹۰، ج ۲۲: ۳۲۸). میل در انسان، نقش انرژی دهنده به اعمال اختیاری انسان را ایفا می‌کند و وی را به تکاپو می‌اندازد (رجبی، ۱۳۹۲: ۲۰۴). در انسان، هم میل‌های حیوانی و پست و هم میل‌های انسانی و متعالی وجود دارد (رئسی و انانی، ۱۳۹۲: ۷). این تکاپو در حوزه‌های علمی و تربیتی نیز کارساز است و نظام تربیتی اسلام با هدف ایجاد میل و اشتیاق در انسان او را به مسیر تربیت دینی سوق می‌دهد.
	اَجْرًا عَظِیْمًا		هدایت یافتگان هستیم که یکی از علت‌های اصلی را می‌توان ضعف اراده انسان‌ها دانست (رجبی و همکاران، ۱۳۹۵: ۶۶).
ق، ۲۱	وَ جَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَائِقٌ وَ شَهِیْدٌ	سائق	«سائق» حالتی از برانگیختگی است که تحت تأثیر یک نیاز زیستی به وجود می‌آید (آذربایجانی و سالاری فر، ۱۳۸۵: ۲۱۳) و از ماده سوق و در اصل به معنای راندن و حرکت دادن است. اگر انسان سائق‌های قوی برای تکاپوی علمی و معنوی داشته باشد، حرکت به سمت هدف رخ می‌دهد و انگیزش به وجود می‌آید.
مائده، ۱۱	یَا اَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا اذْكُرُوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَیْكُمْ ...	ذکر	ذکر باعث فروزان شدن قوه ادراک انسان و جوشش فکر و اندیشه می‌شود. جان فرد شایستگی این را

پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی

منبع	مضمون	مقوله	زمینه ارتباط با نظام تربیتی اسلام
نساء، ۲۷	وَاللّٰهُ يُرِيْدُ اَنْ يُتُوْبَ عَلَيْكُمْ وَ يُرِيْدَ الْاٰذِيْنَ يَتَّبِعُوْنَ الشَّهْوَاتِ اَنْ تَمِيْلُوْا مِيْلًا عَظِيْمًا	میل	میل در انسان؛ کشش، به سوی یک شیء خارجی است. میل، وقتی که پیدا می شود انسان را به سوی شیء خارجی می کشد (مطهری، ۱۳۹۰، ج ۲۲: ۳۲۸). میل در انسان انرژی دهنده به اعمال اختیاری انسان را ایفا می کند و وی را به تکاپو می اندازد (رجبی، ۱۳۹۲: ۲۰۴). در انسان، هم میل های حیوانی و پست و هم میل های انسانی و متعالی وجود دارد (رئسی و انانی، ۱۳۹۲: ۷) این تکاپو در حوزه های علمی و تربیتی نیز کارساز است و نظام تربیتی اسلام با هدف ایجاد میل و اشتیاق در انسان او را به مسیر تربیت دینی سوق می دهد.
حجرات، ۷	وَ لَكِنَّ اللّٰهَ حَبِيْبٌ اِلَيْكُمْ الْاِيْمَانَ وَ زَيِّنٰهٗ فِي قُلُوْبِكُمْ	حب	پیدا می کند که منعکس کننده حقایق غیبی در خود گردد و خداوند به اندیشه و عقل این افراد مدد رساند مهربانی و محبت عامل بیرونی انگیزش است و هر قدر انسان مورد محبت و مهربانی همنوع خود قرار گیرد انگیزه قوی تری در تربیت خویش و دیگران از خود نشان می دهد.

چنانچه در جدول شماره ۱ مشاهده شد برخی از واژگان به لحاظ ماده یا هیئت بیشترین ارتباط را با موضوع انگیزش از منظر منابع دینی دارند. واژگان دیگری نیز به صورت غیر مستقیم بر این موضوع دلالت دارند، که از ذکر آنها خودداری شد؛ زیرا سعی بر ارائه مرتبط ترین معانی با موضوع مورد بحث بود.

جدول شماره ۲. تقویت کننده های انگیزش در نظام تربیتی اسلام

منبع	مضمون	مقوله	زمینه ارتباط با نظام تربیتی اسلام
فاطر: ۲۸	كَذٰلِكَ يَنْمُو يَخْشَى اللّٰهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ	کمال‌طلبی	انسان ذاتاً طالب کمال است و پیوسته در جستجوی راهی است که با حرکت در آن به سوی کمال خویش پرواز نماید (شجاعی، ۱۳۹۸: ۱۱۰).
مجادله: ۱۱	... تَرْفَعُ اللّٰهَ الَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ اٰوْتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ...	میل به پیشرفت	تمام آیاتی که در قرآن درباره علم و دانش است و در آنها دانشمندان و عالمان مورد مدح و تمجید قرار گرفته‌اند و به آنها بها و ارزش داده شده، آیاتی که انسان‌ها را به کسب علم و آگاهی ترغیب کرده است همگی گواه دعوت اسلام به پیشرفت و ترقی همه‌جانبه مادی و معنوی است؛ زیرا پیشرفت در همه عرصه‌ها تنها در سایه علم و دانش امکان‌پذیر است و آگاهی و علم شرط اساسی ترقی و بالندگی در نظام تربیتی اسلام است.
حدید: ۲۱ آل عمران: ۱۳۳	سَابِقُوا اِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَ سَارِعُوا اِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ	رقابت سالم	رقابت‌های مثبت، تأثیر بسیار نیکویی در پیدایش و تقویت انگیزه دارد. البته رقابتی که در آن گناه و تحقیر و تخریب دیگران و انتقام‌گیری و تهمت و سوء ظن نباشد. این رقابت سالم یکی از روش‌های انگیزه‌سازی در نظام تربیتی اسلام است.
بقره: ۱۴۸	فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ		مهربانی با خلق خدا و
آل عمران: ۱۵۹	فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ	محبت و نوع‌دوستی	

پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی

منبع	مضمون	مقوله	زمینه ارتباط با نظام تربیتی اسلام
بحارالانوار، محمدباقر مجلسی، ج ۸۰: ۱۷۶	إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ وَ يُحِبُّ الْجَمَالَ فَاتَّجَمَلُ لِرَبِّي	زیاد دوستی انسان	ملاطفت با آنان، از برجسته‌ترین صفات اخلاقی است که انسان می‌تواند اخلاق خود را با آن بیاراید و این موهبت جز با به‌دست آوردن علم و انگیزه تعلیم و دانش آن محقق نخواهد شد.
اسراء: ۷۰	وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبُرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا	عزت‌مندی انسان	همه انسان‌ها فطرتاً دوستدار زیبایی و طراوت هستند، درواقع این گرایش به زیبایی همانند یک گزینه در وجود همه انسان نهاده شده است، به‌طوری‌که در بسیاری از موارد اصلاً نیاز به این مطلب نیست که به انسان آموزش داده شود، بلکه از همان ابتدا شاهد آن هستیم که این گرایش و تمایل در وجود انسان‌ها قرار داده شده است.
	وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبُرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا		قرآن کریم از طریق توصیف مؤمنان صالح و نیکوکار به بزرگواری، دیگران را هم به درپیش گرفتن روش کرامت‌مند تشویق می‌کند. معمولاً انسان‌هایی هستند که چندان به شخصیت و حرمت خود بها نمی‌دهند. با دیدن کارهای بی‌ارزش بدان‌ها گرایش پیدا می‌کنند و وقت و فرصت

منبع	مضمون	مقوله	زمینه ارتباط با نظام تربیتی اسلام
رعد: ۲۸	الَّذِينَ آمَنُوا وَ تَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ...	آرامش طلبی	خویش را در امور پست می گذرانند. دستیابی به آرامش واقعی یکی از انگیزه‌ها و خواسته‌های همیشگی بشر بوده است و در این راستا انسان در طول تاریخ تلاش‌ها و رنج‌های بسیاری را به‌جان‌ودل پذیرفته است. کسب آرامش از قِبَل انگیزه تربیتی میسر است.
انفال: ۲۶	وَ اذْكُرُوا إِذْ أَنتُمْ قَلِيلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِي الْأَرْضِ تَخَافُونَ أَنْ يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ فَآوَاكُمْ...	امنیت طلبی انسان	انسان‌ها و همه موجودات ذاتاً امنیت‌گرا هستند، خانه و آشیانه خود را در جای امن و محفوظ بنا می‌کنند، امنیت، نیاز روحی انسان و مایه ترقی و تعالی و رشد مادی و معنوی انسان است و حفظ آن نیازمند دانش و انگیزش است.
روم: ۳۰	فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفاً فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ...	حس حقیقت‌جویی	عوامل و انگیزه‌هایی وجود دارند که شخص را وادار به این می‌کنند تا در مسیر خداشناسی قدم بردارد و معرفت او را جویا شود. این مسئله انسان را در کسب دانش و ساخت نظام تربیتی یاری می‌نماید.
شرح غرر، ج ۳: ص ۳۸۴	حُسْنُ الظَّنِّ رَاحَةُ الْقَلْبِ وَ سَلَامَةُ الْبَدَنِ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ	خوش‌بینی و مثبت‌اندیشی	داشتن انگیزه قوی در تشکیل نظام تربیتی نیازمند خوش‌بینی و مثبت‌اندیشی است و ضعف در این مقوله

پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی

منبع	مضمون	مقوله	زمینه ارتباط با نظام تربیتی اسلام
یوسف: ۸۷	<p>أَمْنُوا اجْتَبُوا كَثِيرًا مِنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ يَا بَنِي آدَهْمُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَ أَخِيهِ وَلَا تَبْأَسُوا</p>		<p>موجب تضعیف انگیزش تعلیم‌دهنده و تعلیم‌گیرنده می‌شود.</p>
بحارالانوار، ج ۷۴: ۱۷۳	<p>الْأَمَلُ رَحْمَةٌ لِأُمَّتِي وَ لَوْ لَأ الْأَمَلُ مَا رَضَعَتْ وَالدَّهْ وَ لَدَهَا وَ لَأ غَرَسَ غَارِسٌ شَجْرًا</p>	امید و امیدواری	<p>از ویژگی‌های شاخص انسان که خود وسیله‌ای است برای نیل به خواسته‌ها و اهداف زندگی امید است. امید به آینده در هر برهه‌ای از زندگی بشر، عامل تحرک و نشاط، حرکت علمی و موفقیت بوده است.</p>
مانده: ۵۴	<p>فَسَوْفَ يَأْتِي اللّٰهُ بِقَوْمٍ يُجِبُّهُمْ وَ يُجِبُّونَهُ أَذِلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعْرَءَ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَ لَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ</p>	جرئت و شجاعت	<p>در مقابل غوغای محیط و هجوم افکار عوام و اکثریت‌های منحرف بسیار محافظه‌کار، ترسو، و کم‌جرئت‌اند، و زود در برابر آنها میدان را خالی می‌کنند، در حالی که برای یک رهبر سازنده و افرادی که برای پیاپی کردن افکار او وارد میدان می‌شوند، قبل از هر چیز چنین شهادتی لازم است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۷: ۴۱۶).</p>

منبع	مضمون	مقوله	زمینه ارتباط با نظام تربیتی اسلام
لیل: ۱۴	قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنُ لَنَا مَا لَوْثُهَا قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَاءُ فَاقِعٌ لَوْثُهَا تَسُرُّ النَّظَّارِينَ	جاذبه‌ها و مشوق‌ها	جاذبه‌ها و مشوق‌ها فرایندهای محیطی هستند که معمولاً برای افراد خوشایند و لذت‌بخش است جاذبه‌ها و ویژگی‌های خود اشیای (مانند رنگ، مزه، زیبایی، ارزش و قیمت چیزی) اشاره دارد؛ ولی مشوق‌ها فرایندهایی هستند که از سوی دیگران ارائه می‌شوند: برای مثال پیشنهاد پول، تعریف و تمجید، تشویق‌های کلامی جزء مشوق‌ها هستند. بنا بر آیات و روایات همه اینها، عوامل هستند که سبب افزایش احتمال وقوع رفتار می‌شود (شجاعی: ۱۳۹۷، : ۱۳۲).
انفطار، ۱۳	إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَجِيمٍ	تقویت (انذار، تبشیر)	در قرآن کریم منذر ^۱ نذیر ^۲ (بیم دهنده)، مبشر و بشیر از صفات ویژه پیامبران اند. منذر به معنای ترساننده و بیم دهنده است که در اصل انذار برای اعلان است (موسوی همدانی، ج ۲۰: ۳۲۰).
انفطار، ۱۴	وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ		تشویق و تنبیه دو ابزار تربیتی هستند که اگر به درستی از آنها استفاده شود، بسیار مؤثر و انگیزه ساز هستند.

۱. سوره. رعد. آیه ۷. سوره. ص. آیات. ۴۰. ۶۵. سوره. ق. آیه. ۲. سوره. نازعات. آیه ۵۴.

۲. سوره. مائده. آیه. ۱۹. سوره. اعراف. آیات. ۷۰. ۱۸۴. سوره. هود. آیه. ۲.

پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی

منبع	مضمون	مقوله	زمینه ارتباط با نظام تربیتی اسلام
آل عمران، ۱۰۳	وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا	مشارکت	استاد مطهری (رحمه الله) نیز اظهار می‌دارد: به نظر می‌رسد یکی از دلایل خطاب قرآن به «سبعاً من المثانی» یا «کتاباً متشابهاً مثانی» (زمر: ۲۳ و حجر: ۸۷) این است که قرآن کریم در شیوه تربیتی خود به طور همزمان به انذار و تبشیر مزین است (مطهری، ۱۳۹۰: ۲۰۸-۲۱۱) مفاهیمی همچون یادگیری گروهی، یادگیری سازمانی و سازمان‌های یادگیرنده، مفاهیمی کمابیش نزدیک و نسبتاً جدید در عرصه مدیریت و مباحث رفتار سازمانی هستند که به بررسی تأثیر حضور فرد یادگیرنده در جمع و دریافت انگیزه از آن می‌پردازد.
تمیمی آمدی، عبد الواحد بن محمد، غررالحکم، ج ۱، ص ۵۸۶، ح ۷۹۱۳	مَنْ اخَذَ بِالْحِزْمِ اسْتَنْظَهَ، مَنْ اضَاعَ الْحِزْمَ تَهَوَّرَ، آنکه دوراندیش باشد، احتیاط کند و آنکه دوراندیشی را رها کند، بی‌باک شود.	آینده نگری (دور اندیشی)	«تدبیر و آینده نگری» از ویژگی‌های انسان‌های موفق است. این ویژگی، ضامن شفاف شدن ابهام‌های آینده است و تصمیمات آتی را رقم می‌زند. حزم و دور اندیشی انگیزه ساز رشد و تربیت انسان است و در آموزه‌های اسلامی بسیار مورد سفارش است.
احزاب، ۲۱	لَقَدْ كَانَتْ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ	الگو پذیری	بقا و استمرار این وحدت و همبستگی اجتماعی، در گروه

منبع	مضمون	مقوله	زمینه ارتباط با نظام تربیتی اسلام
	أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَ الْيَوْمَ الْآخِرَ		حفظ الگوهایی است که موجب پیدایش آن شده است. به همین دلیل، می‌بایست همواره بر فرآیند اجتماعی کردن و تقویت آن و نیز نظارت اجتماعی، متناسب با این ارزش‌ها تأکید داشت.
نساء، ۴۹	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَ الرَّسُولِ	مدیریت و رهبری	رهبری در اسلام از اهمیت و جایگاه مهمی برخوردار است که اصول و ویژگی‌های خاصی برای آن وجود دارد. دین اسلام بر امر رهبری و مدیریت جامعه تأکید زیادی دارد و یک رهبر شایسته نظام تربیتی سالم و صالحی را شکل می‌دهد.

چنانچه در جدول شماره ۲ ملاحظه شد، ۱۸ عامل اصلی تقویت‌کننده انگیزش در انسان است. این عوامل به جنبه‌های مختلف انسان توجه داشته و به نوعی پاسخگوی نیازهای اصیل انسانی است. انگیزه حرکت و تلاش در انسان مطابق با دستگاه فطرت انسانی، توسط این عوامل قابل تقویت است.

جدول شماره ۳. تضعیف‌کننده‌های انگیزش در نظام تربیتی اسلام

منبع	مضمون	موضوع	زمینه ارتباط با نظام تربیتی اسلام
کهف، ۲۸	وَ لَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَ اتَّبَعَ هَوَاهُ وَ كَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا	هوی و هوس	هوای نفس به هر عمل و رفتار، ظاهری و باطنی گفته می‌شود که در جهت مخالف خواسته و اراده خداوند متعال باشد و تبعیت از آن نظام تربیتی انسان را دستخوش ضعف شدید می‌نماید.

منبع	مضمون	موضوع	زمینه ارتباط با نظام تربیتی اسلام
بقره، ۹۶	وَلْتَجِدْنَهُمْ أَحْرَصَ النَّاسِ عَلَى حَيَاةِ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا يَوْمَ أَخْلَاهُمُ لَوْ يُعَمَّرُ أَلْفَ سَنَةٍ	حب بقاء و جاودانگی	در انسان به صورت فطری این میل و گرایش وجود دارد که می‌خواهد زندگی جاودانه داشته باشد. برای مثال ترس انسان از مرگ و علاقه مندی به اینکه عمر طولانی داشته باشد نشانه میل به بقا است. این میل به انسان امید بیجا می‌دهد و انگیزه پیشرفت را در او تضعیف می‌سازد.
منافقون، ۵	وَ إِذِ ابْقَلَ لَهُمْ يَعَالُوا يَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ لَوْ كُؤْسُهُمْ وَ رَأَيْتَهُمْ يَصُدُّونَ وَ هُمْ مُسْتَكْبِرُونَ	تعصب و لجاجت	یکی از پلیدترین صفاتی که در قرآن از آن به صراحت یا به صورت مفهومی یاد شده و مورد سرزنش قرار گرفته، لجاجت و اصرار ورزیدن بر سخنان و عقاید باطل است که مانع یادگیری و تربیت انسان است. این عامل به عنوان یکی از اصلی‌ترین موانع انگیزش دینی و قرآنی به حساب آمده و بیش از ۱۰۰ آیه از قرآن کریم این خصلت را در انسان مذمت نموده است.
طه، ۱۳۱	وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ وَ رَزَقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ	مال دوستی	انگیزه‌های دنیایی مصداق‌های متعددی دارند؛ می‌شود آیات را بر اساس آن هم تقسیم کرد. مثلاً حب ریاست، حب مال، حب شهرت، چشم دوختن به نعمت‌هایی که دیگران دارند، آب‌ها و چشمه‌های نوشیدنی ^۱ و بقیه مظاهر دنیایی که هر کدام برای خود جایگاهی دارند. انگیزه جنسی، فرزند دوستی، مال دوستی و ... ^۲ انگیزه‌های دنیایی هستند که قرآن آنها را به رسمیت می‌شناسد ولی می‌گوید اینها در حد دنیا هستند ^۳ و بهتر از آن در آخرت به شما داده می‌شود (کاویانی، ۱۳۹۹؛ ۳۴). تمامی

۱. و. مزاجه. من. تَسْبِيح. عَيْنًا. يَشْرَبُ. بِه. الْمُقْرَبُونَ. «مطففين». ۲۷. و. ۲۸ ﴿

۲. زَيْنَ. لِلنَّاسِ. حُبُّ. الشَّهَوَاتِ. مِنَ. النِّسَاءِ. وَ. البَيْنِ. وَ. القَنَاطِيرِ. الْمُقْتَطَرَةِ. مِنَ. الذَّهَبِ. وَ. الفِضَّةِ. وَ. الخَيْلِ. الْمُسَوَّمَةِ. وَ. الأَنْعَامِ.

وَ. الحَرْثِ. ذَلِكَ. مَتَاعُ. الْحَيَاةِ. الدُّنْيَا. وَ. اللَّهُ. عِنْدَهُ. حُسْنُ. الْمَأْبِ. «آل. عمران». ۱۴ ﴿

۳. الْمَالُ. وَ. البُنُونُ. زِينَةُ. الْحَيَاةِ. الدُّنْيَا. وَ. البَايَاتِ. الصَّالِحَاتِ. خَيْرٌ. عِنْدَ. رَبِّكَ. نَوَابًا. وَ. خَيْرٌ. أَمَلًا. الْمَأْبِ. «كهف». ۴۶ ﴿

منبع	مضمون	موضوع	زمینه ارتباط با نظام تربیتی اسلام
اعراف، ۵۸	وَأَلْبَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِأَذْنِ رَبِّهِ وَالَّذِي خَبثَ لَا يَخْرُجُ إِلَّا نَكِدًا	فضای نامناسب	در این مثال انسان‌ها به گیاهان و محیط زندگی زندگی آنها به زمین‌های شور و شیرین تشبیه شده‌اند؛ در یک محیط آلوده، پرورش انسان‌های پاک مشکل است، هرچند تعلیمات قوی و مؤثر باشد، به همین دلیل برای تهذیب و تحکیم اخلاق صالح باید به اصلاح محیط اهمیت فراوان داد (مکارم شیرازی، ۱۳۷۷: ۱۵۲)
اعراف، ۱۷۹	... لَهُمْ قُلُوبٌ لَّا يَفْقَهُونَ بِهَا يَأْتُهُمْ أَعْيُنٌ لَّا يُبْصِرُونَ بِهَا كَكَهْمٍ أَدَانٌ لَّا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمْ الْغَافِلُونَ	غفلت از یاد خدا	تذکر و یادآوری روشی برگرفته از قرآن است که عبارت است از گفتار و یا رفتاری که از مربی سر می‌زند تا مرتبی را نسبت به آنچه از یاد برده و یا از آن غفلت کرده و یا از آن بی‌خبر است و اطلاع از آن برای او لازم است آگاه سازد و احساسات او را در قبال آنها برانگیزد نتیجه این روش هوشیار شدن و متذکر شدن مرتبی و ایجاد نوعی بیداری برای طی مسیر هدایت در اوست (قائمی مقدم، ۱۳۸۷: ۵۷)

در جدول شماره ۳ به موضوع تضعیف‌کننده‌های انگیزش از منظر منابع اسلامی پرداخته شد. در این جدول به ۱۰ مورد از مهم‌ترین عوامل تضعیف‌کننده‌های پرداخته شد. این عوامل نه تنها انگیزش معنوی را تضعیف بلکه آن را به مسیر انحراف وارد می‌نمایند و طبق دستور اسلام هر انسانی موظف است از این عوامل فاصله بگیرد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

یافته‌ها در حوزه واژگان مرتبط با مفهوم انگیزش نشان داد که انگیزش در دین مبین اسلام به عنوان یک موضوع اصلی به آن پرداخته شده و به صورت مستقیم بر ۱۲ مفهوم، اعم از نظری و عملی شامل: میل، رغبت، حرص، بعث، حض، تحریض، حاجه، داعی، اراده، سائق، ذکر و حب اشاره شده است. با این وجود در این حوزه واژگان کشف شده دال بر این مفهوم با تنوع و تعدد

زیادی برداشت از هیأت و ماده الفاظ صورت گرفته و به نظر می‌رسد در برداشت قرآنی و روایی باید احتیاط لازم به خرج داده شود. زیرا «معنای دسته‌ای از الفاظ قرآن به دلایل مختلف نیازمند درنگ و بررسی است که از نظر نحوی و بلاغی با واکاوی و تحلیل از معنای این الفاظ پرده برداری کرده‌اند» (روحی برندق و همکاران، ۱۴۰۰: ۳۵). این یافته با پژوهش مهرابی (۱۳۸۶)، شجاعی (۱۳۹۵) و تیک (۱۳۹۸) همسو است. در حوزه واژگان هر کدام از مفاهیم در مسیر ارزشی قرار گرفت و مفهوم انگیزشی معنوی را به وجود می‌آورد اما همین واژگان در مسیر ضد ارزش انگیزش را تضعیف می‌کنند.

یافته‌های دیگر این پژوهش در ارتباط با تقویت‌کننده‌ها و تضعیف‌کننده‌های انگیزش نیز نشان داد تعداد ۱۸ عامل اساسی از قبیل کمال‌طلبی، میل به پیشرفت، رقابت، محبت و نوع دوستی، زیبا دوستی، عزت‌مندی، آرامش‌طلبی، امنیت‌طلبی، حس حقیقت‌جویی، خوش‌بینی و مثبت‌اندیشی، امید و امیدواری، جرأت و شجاعت، جاذبه‌ها و مشوق‌ها، تقویت معنوی (انذار، تبشیر)، مشارکت، آینده‌نگری، الگوپذیری سبب تقویت انگیزش می‌شوند که به صورت مستقیم بر نظام انگیزشی فطری^۱ انسان مؤثر و او را در مسیر تربیتی الهی تقویت می‌نماید. همچنین دوازده عامل از قبیل هوی و هوس، حب بقاء و جاودانگی، تعصب و لجاجت، مال دوستی، لذت‌جویی، وسوسه شیطان اجبار و اکراه، همنشین‌بد، موجب تضعیف انگیزش شده و فضای نامناسبی را فراهم می‌کنند که غفلت از یاد خدای متعال را به دنبال دارد. قرآن کریم و برخی روایات معصومین بر این موضوع صحه گذاشته و بر دوری از این موارد تأکید نموده‌اند. شاید بتوان اینگونه بیان نمود که حب دنیا و دنیا دوستی ریشه‌ای ترین عامل تضعیف انگیزه‌های معنوی و اخلاقی در انسان است.^۲

در هر صورت وجود انگیزش نه فقط برای آغاز یادگیری لازم است بلکه جهت ادامه و تقویت آن و حل مشکلاتی که به وجود می‌آید و یا کاربرد آموخته‌ها در اوضاع تازه، لازم می‌شود (اکبری، ۱۳۸۴: ۹۳). بر این اساس می‌توان گفت انگیزش هم هدف است و هم وسیله. از این رو، تمام برنامه‌های درسی که برای آنها فعالیت‌های حوزه عاطفی در نظر گرفته شده است، دارای هدف‌های انگیزشی هستند. (سیف، ۱۳۹۹: ۳۴۸). عوامل مؤثر بر انگیزش در نظام تربیتی اسلام با دیگر نظام‌ها

۱. فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا. (روم، ۳۰)

۲. زَيْنٌ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالتَّبْنِينِ وَالقَنَاطِيرِ الْمُمَقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالفِضَّةِ وَالخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالتَّلَاعِمِ وَالحَرْثِ ذَلِكُمْ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِنْدَهُ حَسَنُ الْمَأْتَبِ (آل عمران، ۱۴)

از جمله مکاتب مادی‌گری متفاوت است. این نظام با عنایت به مبدأ و معاد انسان بنا نهاده شده و انگیزشی با این نظام سازواری دارد که منجر به فعل اخلاقی مورد تأیید منبع وحی شود. در واقع می‌توان ابراز کرد که هر انگیزشی خارج از چارچوب نظام اعتقادی و تربیت دینی شکل بگیرد، قابلیت ارزشی خود را از دست داده و به حرکت انسان به سوی کمال کمکی نمی‌کند و حتی ممکن است برخی از انگیزه‌های شیطانی مقام انسانی به پایین‌ترین حد نزول سوق دهد.^۲ سعادت و تربیت انسانی در گرو داشتن انگیزشی قوی به دور از امیال و غرائز نفسانی است. فلاح^۳ و فوز^۴ انسانی رحمتی از جانب خدای متعال است و دسترسی به این مقام جز با تقویت انگیزش با عوامل فزاینده آن و کاهش انگیزه‌های غیر الهی میسر نخواهد شد. بر اساس نتایج به دست آمده از پژوهش پیش رو، پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:

۱. به رغم گستره مفهوم انگیزش و کاربردهای آن در زمینه‌های مختلف علمی، فرهنگی و اجتماعی پرداختن به این موضوع در قالب تکنیک‌ها و راهکارهایی مبتنی بر آموزه‌های اسلامی ضرورت یافته و مورد پیشنهاد است.
۲. پژوهش‌های مرتبط دیگری در قالب نظریات اندیشمندان مسلمان و تحلیل دقیق آنها صورت گیرد.
۳. بسته آموزشی و انگیزشی مبتنی بر آموزه‌های اسلامی تدوین و در جوامع هدف اجرا شود و سپس همگونی یا ناهمگونی اندازه اثر مشخص شود.
۴. همچنین پرداختن به موضوع انگیزش در نظام‌های تربیتی غیر اسلامی و مقایسه آن با نظام تربیتی اسلام و ترجیح آن مورد توصیه است.
۵. در پایان پیشنهاد می‌شود نظام تقویت‌کننده‌ها و تضعیف‌کننده‌های انگیزش از منظر اسلام در کتب درسی مقطع متوسطه و در قالب داستان در مقطع ابتدایی گنجانده شود و همچنین در آموزش‌های ضمن خدمت کارکنان از آن بهره گرفته شود.

۱. ثُمَّ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ. (عنکبوت، ۵۷)

۲. إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا (فرقان، ۴۴). لَّهُمْ قُلُوبٌ لَّا يَفْقَهُونَ بِهَا، وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَّا يُبْصِرُونَ بِهَا، وَلَهُمْ آذَانٌ لَّا يَسْمَعُونَ بِهَا. أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ (اعراف، ۱۷۹)

۳. أُولَئِكَ عَلَى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ. وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (بقره، ۵)

۴. وَ مَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا. (احزاب، ۷۱)

Refernce

- قرآن کریم، ترجمه مکارم شیرازی، ناصر. (۱۳۸۰). تهران: دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی.
- Ahmadnia Alashti, Siamak; Mohammadi, Abolfazl; Bazargani, Mohammad; Eskandari, Mojtaba. (2013). The Model of Human Motivation in Organizations from the Perspective of the Holy Quran, Two Quarterly Scientific-Research Journals of Islamic Management, (21) 7, 1-36. [In Persian]
- Akbari, Abolghasem (2005). Study Methods, Tehran: Feyz Kashani. [In Persian]
- Amaro, H., Sanchez, M., Bautista, T., & Cox, R. (2021). Social vulnerabilities for substance use: Stressors, socially toxic environments, and discrimination and racism. *Neuropharmacology*, 188, 108518.
- Amdi Tamimi, Abdul Wahid (1407). Gharr al-Hakam and Durr al-Kalam, Beirut: Al-Alami Press Foundation. [In Persian]
- Azarbayjani, Masoud and Salarifar, Mohammad Reza (2006). General Psychology, Qom: Zamzam Hedayat. [In Persian]
- Azin, Mohammad; Salahshouri, Ahmad; Beheshti, Saeed and Fayyad, Irandokht. (1403). Explaining the concept of homework and extracting educational implications of the homework-based approach based on the teachings of the Holy Quran, Research on Islamic Education Issues, 32 (65), 31-57. [DOR: 20.1001.1.22516972.1403.32.65.2.3](https://doi.org/10.1001.1.22516972.1403.32.65.2.3). [In Persian]
- Bandhu, D., Mohan, M. M., Nittala, N. A. P., Jadhav, P., Bhadauria, A., & Saxena, K.
- Bashiri, Abolghasem (2013). Motivation Theory in Religious Thought, Journal of Psychology and Religion, (7)2, 2-15.
- Bentham, Susan (2019). Educational Psychology, translated by Esmaeil Saadipour and Ali Nemati, Tehran: Roshd. [In Persian]
- Brahman, Maryam, Movahedini, Elham. (1402). The model of human existential evolution based on the mystical thought of Allameh Tehrani and its educational implications, Scientific Journal of Research on Islamic Education Issues, 60 (31), 17-46. [DOR: 20.1001.1.22516972.1402.31.3.1.1](https://doi.org/10.1001.1.22516972.1402.31.3.1.1). [In Persian]
- Celik, B. (2022). The Effect of Metacognitive Strategies on Self-Efficacy, Motivation and Academic Achievement of University Students. *Canadian Journal of Educational and Social Studies*, 2(4), 37-55. <https://doi.org/10.53103/cjess.v2i4.49>.
- Darai, Ali; Nosratpanah, Siavash; Rozat, Gholamhossein. (2019). Designing a competency model for teachers and trainers of the organization with emphasis on the statements of Imam Khomeini (RA) and the Supreme Leader, Research on Islamic Education Issues, 28 (49), 5-38. [DOR: 20.1001.1.22516972.1399.28.49.1.2](https://doi.org/10.1001.1.22516972.1399.28.49.1.2) [In Persian]
- Dehghan Manshadi, Mansour; Bavieh Soltanzadeh, Sahar; Hemmati, Hamideh. (1400). Developing a model for increasing academic motivation of elementary school students based on grounded theory (theory and practice in teacher training) Bi-Quarterly Scientific-Promotional Journal of New Strategies in Teacher Training (7)11, 137-162. [In Persian]
- Esmi, Keramat; Tahmasbzadeh Sheikhlar, Davud; Eslami, Jamshid. (2019). Ultimate and Intermediate Goals in Islamic and Liberal Education, Journal of Islamic Education Research, Faculty of Literature and Humanities, Shahid Bahonar University of Kerman, 8 (1), 179-215. [In Persian]
- Ghaemi Moghadam, Mohammad Reza (2008). Educational Method of Reminder in the Holy Quran, Two Quarterly Journal of Islamic Education, 3 (6), 57-92. [In Persian]
- Hatami, Sepideh (2014). Antecedents and Consequences of Employee Intrinsic Motivation: A Meta-Analytical Approach, Public Administration Perspective Quarterly, 14 (4), 81-102.

- Hattie, J., Hodis, F. A., & Kang, S. H. (2020). Theories of motivation: Integration and ways forward. **Contemporary Educational Psychology**, 61, 101865.
- Jansen, T., Meyer, J., Wigfield, A., & Möller, J. (2022). Which student and instructional variables are most strongly related to academic motivation in K-12 education? A systematic review of meta-analyses. **Psychological Bulletin**, 148(1-2), 1.
- Karimi, Yousef. (1402). Educational Psychology, Tehran: Arasbaran. [In Persian]
- Karsheki, Hossein and Mohseni, Nikchehre. (2016). Motivation in Learning and Education, Tehran: Avae Noor. [In Persian]
- Kaviani, Mohammad (2013). A comprehensive approach to motivation issues from the perspective of the Quran, *Bi-Quarterly Journal of Islamic and Psychological Studies*, 7 (13), 67-93. [In Persian]
- Kaviani, Mohammad (2014). Psychology in the Quran (Teachings and Concepts), Qom: Seminary and University Research Institute. [In Persian]
- Kaviani, Mohammad and Karimi, Mohammad Reza. (2011), Sources of moral motivation with a comparative approach between the views of Allameh Tabataba'i and Maslow, *Two Quarterly Scientific-Research Journals of Islamic Studies and Psychology*, 5 (9), 100-90. [In Persian]
- Khneifer, Hossein; Moslemmi, Nahid. (2019). Principles and Foundations of Qualitative Research Methods, Tehran: Negah Danesh. [In Persian]
- Khodapanahi, Mohammad Karim. (2010). Motivation and Emotion, Tehran: Samt.
- Kiwi, Raymond and Kampenhood, Luke One (1996). Research Methods in the Social Sciences, translated by Abdolhossein Nikgahar, Tehran: Tutia. [In Persian]
- Koenka, A. (2020). Academic motivation theories revisited: An interactive dialog between motivation scholars on recent contributions, underexplored issues, and future directions. **Contemporary Educational Psychology**, 61, Article Article 101831. <https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2019.101831>
- Korb, K. A. (2014). Motivation in education: Beyond salary, benefits, and welfare. **Journal of Educational Foundations**, 4, Pp, 1-8.
- Lee C-W & Hidayat N. (2018). The Influence of Transformational Leadership and Intrinsic Motivation to Employee Performance, **Advances in Management & Applied Economics**, 8(2), 1-12.
- Linnenbrink-Garcia, L., Patall, E. A., & Pekrun, R. (2016). Adaptive motivation and emotion in education: Research and principles for instructional design. **Policy Insights from the Behavioral and Brain Sciences**, 3(2), 228-236.
- Majlesi, Mohammad Baqer (1403 AH). Bihar al-Anwar, Beirut: Dar Ihya Al-Turath al-Arabi. [In Persian]
- Makarem Shirazi, Nasser (1377). Exemplary interpretation, Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiyya. [In Persian]
- McAlister, A. (2018). Better Than/good/ Rethinking Our Pedagogical Language To Create A Positive And Productive Learning Environment. **American Music Teacher**, 68(1), 16-19.
- Mehrabi, Amir Hamzeh. (2007). Motivation in Islam; The Interlocking Loops Model, *Management Culture*, 6 (17), 18-39. [In Persian]
- Moghadam, Badri. (2009). Application of Psychology in Schools: Educational Psychology, Tehran: Soroush. [In Persian]
- Motahari, Morteza (2011). Education in Islam, Tehran: Sadra. [In Persian]
- Mughniyeh, Muhammad Jawad (1981). Al-Tafsir al-Kashif, Beirut: Dar al-Ilm for millions. [In Persian]

- Qurashi, Ali Akbar. (1992). Quran Dictionary, Tehran: Dar al-Kutb al-Islamiyya. [In Persian]
- Ragheb Esfahani, Mohammad Hossein (1995). Translation and research of the vocabulary of the Quran with a lexical and literary interpretation of the Quran, Tehran: Mortazavi. [In Persian]
- Raisi Vanani, Hossein (2013). The theory of “use and satisfaction” from the perspective of the Holy Quran; a functional study, *Socio-Cultural Knowledge*, 15 (24), 5-24. [In Persian]
- Rajabi, Mahmoud. (2013). Anthropology, Qom: Imam Khomeini Educational and Research Institute. [In Persian]
- Rio, John Marshall. (2001). Motivation and Excitement, Yahya Seyed Mohammadi, Tehran: Publishing Institute, ed. [In Persian]
- Roohi-Bernadq, Kavs; Faryadars, Mohsen; Namdari Khalilabad, Ali. (1400). The method of finding the meaning of Quranic words and the criticism of contemporary Persian translations (case study: the word "Shari"), *Journal of Translation Research in Arabic Language and Literature*, 11 (25), 33-65. [In Persian]
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000), “Intrinsic and extrinsic motivation. Classic and new directions”, *Contemporary Educational Psychology*, 25, 54-67
- Safarinia, Majid. (2010). Social Psychology in Education, Tehran: Payam Noor. [In Persian]
- Schunk, D. H., Pintrich, P. R., & Meece, J. L. (2014). Motivation in education: **Theory, research, and applications**. (No Title).
- Seif, Ali Akbar. (2019). Educational Psychology, Tehran: Aghah. [In Persian]
- Sharifi Alonabadi, Mohsen; Salehi, Keyvan; Bagherifar, Ali Akbar; Moghadamzadeh, Ali. (2016). Phenomenological analysis of factors affecting the decline in academic motivation in secondary school students, *Quarterly Journal of Applied Psychological Research*, (3)7, 235-254. [In Persian]
- Sharifnejad, Abdul Mahdi; Asmand, Kourosh; Ahmadi, Hassan; Sharifnejad, Alireza. (1402). Principles and methods of education and training in the verses of the Quran and Islamic narrations, *Quran and Medicine Journal*, 8 (2), pp. 83-89. [In Persian]
- Shojaei, Mohammad Sadeq. (2016). Motivation and Excitement (with a view to religious sources), Qom: Hajj and University Research Center. [In Persian]
- Shokohi, Gholam Hossein (1400). Education and its stages, Mashhad: Astan Quds Razavi. [In Persian]
- Tabik, Mohammad Taghi. (2017). Explaining the Motivation Structure Based on Islamic Sources, *Scientific-Research Bi-Quarterly of Islamic and Psychological Studies*, 3 (7), No. 7, pp. 3-27.
- Tabik, Mohammad Taqi (2019). Explanation of the functional model of motivation based on Islamic sources, *Scientific-Research Bi-Quarterly of Islamic Studies and Psychology*, 1313 (24), 63-93. [In Persian]
- Zandi, Khalil; Mirzaeifar, Davud. (1403). Qualitative content analysis of the book "Education and Training in Islam" Extracting the Islamic education model from the perspective of Martyr Morteza Motahari, *Research on Islamic Education Issues*, 32 (65), 59-78. [DOR: 20.1001.1.22516972.1403.32.65.3.4](https://doi.org/10.1001.1.22516972.1403.32.65.3.4) [In Persian]

